

Wees niet bang

Kutsal Yesilkagit

4 mei 2022, Oegstgeest

Het is 1938 en de familie Kirschner is in Berlijn bijeen om samen Kerst te vieren. De Kirschners zijn joodse Duitsers. Daniel Kirschner, de pater familias, is een succesvol zakenman en een gedecoreerde veteraan uit de Eerste Wereldoorlog. Zijn echtgenote Minna is telg van een grootstedelijke Berlijnse familie die in hoog aanzien staat. De avond draait echter niet om hen, maar om hun vijfenveertigjarige dochter Else. Else vertrekt uit Duitsland. Noodgedwongen. Aan haar rijke leven als bohemien in de jetset van het wervelende, wereldse Berlijn van de twintiger jaren is abrupt een eind gekomen. De *Kristallnacht*, die een maand eerder heeft plaatsgevonden, doet haar pijnlijk realiseren: hoe geassimileerd je je ook voelt, het is de ander die bepaalt wie je bent. Het was haar moeder die het lot van haar dochter onder woorden wist te brengen. [Ik citeer:]

“Ik weet hoe hard het je raakt, want je voelde je alleen maar een Duitse en niet langer een Joodse. En nu wordt plots alles uit je handen getrokken en ben je niet langer meer een Duitse voor de Duitsers, maar slechts.... Ach, ik durf het niet uit te spreken. Ik heb mij altijd zorgen om jou gemaakt, niet omdat ik zoiets verschrikkelijks verwacht had...maar omdat het fout en gevaarlijk is, je tegen datgene te verweren dat wat je bent. ... Je bent *wie je bent* en je kunt wel op je hoofd gaan staan en op iedere mogelijke manier ontkennen wie je bent, je blijft wie je bent.”¹ [Einde citaat]

---

¹ Angelika Schrobsdorff, *Du bist nich so wie andre Mütter*. DTV, 25ste druk 2017, p. 302

In de dagen die op Kerst volgen, scheidt Else van haar man, een Pruisische jonker, en gaat een schijnhuwelijk aan met een voor haar onbekende Bulgaar. Met de nieuwverworven nationaliteit en nieuw paspoort vertrekt zij naar Sofia, waar zij tot na het einde van de oorlog zal blijven.

Dit verhaal is vele jaren later opgetekend door de dochter van Else, de later bekend geworden schrijfster Angelika Schrobsdorff. Het is het verhaal van een verschrikkelijke geschiedenis waarvan we allen herhaaldelijk zeggen dat die nooit meer mag plaatsvinden. Hij zal ook nooit meer plaatsvinden, omdat de geschiedenis zich nu eenmaal nooit precies herhaalt. Maar de geschiedenis heeft het wel in zich om telkens nieuwe verhalen voort te brengen. En wij, levend in het heden, weten niet welk verhaal de geschiedenis ons straks zal gaan vertellen.

Zo worstel ik zelf met de vraag of het moment waarin we nu leven niet óns 1938-moment is. Ik worstel hiermee niet alleen omdat we, zoals in 1938, wederom getuige zijn van een tiran die, vanwege gekrenkte nationalistische trots en een onverwerkt imperialistisch verleden, een ander land is binnengevallen. Ik worstel hiermee ook niet alleen omdat we dagelijks de verschrikkelijke beelden van door oorlog verwoeste steden en mensen hevig op ons netvlies ingeprint krijgen.

Ik worstel hier vooral mee omdat de uitbundigheid waarmee het einde van de Koude Oorlog werd bejubeld is verdwenen. Net als in 1938 bedienen sterke mannen – en een enkele vrouw – zich weer onbesuisd van grootsprakige retoriek waarin de ‘wij’ tegen de ‘ander’ wordt opgezet. Want werd ons na de Val van de Muur niet voorgehouden dat de vrije en open samenleving had gezegevierd over de autoritaire en onderdrukkende regimes? De geschiedenis zou eindelijk tot

stilstand gekomen zijn en er zou alleen nog maar het verhaal van de vrijheid en de democratie worden verteld.

Een illusie. De geschiedenis had kennelijk nog een ander verhaal voor ons in petto. Het is het verhaal van het populisme, dat van de fictie van het ware volk en de ware gelovigen die door zogenaamde kosmopolitische elites worden onderdrukt; dat de liberale democratie onze cultuur van binnen uitholt, dat het ons wuft en decadent maakt. Het is het verhaal van de onverdraagzaamheid die zich, zonder enige gêne, op het recht van de vrijheid van meningsuiting beroept om de scheidslijnen tussen het zogenaamde zuivere volk en de ander op scherp te zetten.

Het is ook het verhaal van Else, die op die bewuste Kerstavond van 1938 gedwongen werd zich te realiseren dat zij niet diegene mocht zijn die zij zelf had willen zijn. Het kan, wanneer we niet uitkijken, het verhaal worden van ieder van ons hier aanwezig; dat je op een willekeurige dag door de giftige retoriek van het nationalisme, het jihadisme of een van de vele andere -ismen, wordt verteld dat je er niet bij hoort, je in de verkeerde dingen gelooft, ja zelfs, dat je er eigenlijk niet mag zijn.

Wat kunnen wij doen? Kunnen wij niet nadrukkelijker bepalen welk verhaal de geschiedenis zal schrijven? Kunnen wij niet voorkomen dat de geschiedenis ons weer een tragisch verhaal oplegt? Kunnen wij, met andere woorden, niet de mede-auteurs van het verhaal van onze toekomstige geschiedenis worden? Dit lijkt heel moeilijk. De geschiedenis is een trage stroom van gebeurtenissen, aldus de dichter Joseph Brodsky. Voor de geschiedenis zijn wij, mensen, zo vervolgt de dichter,

slechts “het wrijven van het vergankelijke langs dat wat altijd zal blijven”² De geschiedenis schrijft graag alleen.

Toch betekent dit niet dat we maar moeten afwachten en de stroom van gebeurtenissen gedwee op ons af moeten laten komen. Ik ben het dus ook niet eens met Minna, Else’s moeder, toen zij stelde dat je op iedere manier kunt ontkennen wie je bent, maar dat dat niet helpt. Toegegeven, als individuen kunnen we niet veel uitrichten en het verleden heeft aangetoond dat we collectief kunnen falen.

Niettemin.

Blijf alert en blijf helder denken. Stel je teweer tegen mensen die in tijden van oorlog zeggen dat we neutraal moeten blijven, terwijl de agressor ons allang tot vijand heeft verklaard. Stel je teweer tegen mensen die stellen dat er altijd meerdere kanten aan een verhaal zitten, maar niet zien dat de ene kant over het goede en de andere over het kwade gaat. Laat je ook geen zand in de ogen strooien door mensen die zeggen op te komen voor alle burgers, maar in feite handelen in het belang van één specifieke groep burgers en tegen het belang van de andere. En stel je teweer tegen mensen die roepen dat we in een dictatuur leven, maar tegelijkertijd een ode brengen aan een dictator die nietsontziend mensenlevens verwoest.

Boven alles: wees niet bang. Wees nooit bang om je stem te verheffen, ook al klinkt die zacht. Wees nooit bang om op te staan, al is het vaak moeilijk om je rug altijd

---

² Joseph Brodsky, “Kappadocië”, in: Triton – Gedichten 1985-1994. De Bezige Bij, pp. 32-34

recht te houden. Want als je niet bang bent en voor onze vrijheid en democratie durft te staan, dan zal de geschiedenis uiteindelijk j uw verhaal vertellen.